

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК МЕТОД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті досліджуються питання сутності методів правового регулювання. Розкривається місце адміністративного примусу як методу забезпечення економічної безпеки держави та висвітлюється питання повноважень суб'єктів забезпечення економічної безпеки щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. Наголошено, що у процесі реалізації правоохоронної функції адміністративного примусу в системі забезпечення економічної безпеки держави важливе місце посідають методи попередження (запобігання) адміністративних правопорушень. Ефективна реалізація адміністративно-запобіжних заходів є інструментом зменшення кількості та локалізації масштабів потенційних загроз економічній безпеці держави, що вимагає аналізу сучасних перспектив реалізації профілактичних заходів суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави. З'ясовано, що Кодексом України про адміністративні правопорушення закріплено та чітко розмежовано повноваження суб'єктів забезпечення економічної безпеки щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. Так, на поліцію покладено найширші повноваження щодо застосування адміністративного примусу. Зроблено висновок, що адміністративний примус як складник державного примусу створює правові норми забезпечення економічної безпеки держави; є важливим методом діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави; реалізується від імені держави інститутами державного управління економікою; заходи адміністративного примусу спрямовані на попередження та припинення адміністративних провин в економічній сфері та захист національних економічних інтересів. При цьому засоби адміністративного примусу мають бути законодавчо аргументовані, що забезпечується систематичним контролем з боку відповідних контролюючих органів виконавчої влади загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції.

Ключові слова: економічна безпека держави, методи правового регулювання, адміністративно-правові методи, адміністративний примус.

The article deals with the issues of the essence of methods of legal regulation. The place of administrative coercion is revealed as a method of ensuring the economic security of the state and the issue of the powers of economic security entities regarding the consideration of cases of administrative violations is highlighted. It was emphasized that in the process of implementation of the law enforcement function of administrative coercion in the system of ensuring economic security of the state, the methods of prevention (prevention) of administrative offenses take an important place. Effective implementation of administrative and preventive measures is a tool to reduce the number and extent of potential threats to the country's economic security, which requires an analysis of the current prospects for the implementation of preventive measures by the subjects of ensuring the country's economic security. It was clarified that the Code of Ukraine on Administrative Offenses enshrines and clearly delineates the powers of economic security entities regarding the consideration of cases of administrative violations. Thus, the police have the broadest authority to enforce administrative coercion. It is concluded that administrative coercion as a component of state coercion creates legal norms for ensuring economic security of the state; is an important method of activity of the entities providing economic security of the state; is implemented on behalf of the state by the institutes of state economic management; measures of administrative coercion are directed at the prevention and cessation of administrative guilty in the economic sphere and the protection of national economic interests. At the same time, administrative coercive measures should be legally substantiated, which is ensured by systematic control by the respective supervisory bodies of executive power of general, branch and inter-branch competence.

Key words: economic security of the state, methods of legal regulation, administrative-legal methods, administrative coercion.

Вступ. Ефективна реалізація державою владних повноважень передбачає застосування органами державної влади системи методів діяльності, що мають специфічні особливості та певні передумови застосування. В умовах негативних тенденцій соціально-економічного розвитку та погіршення криміногенної ситуації одним з найбільш розповсюджених методів в практичній діяльності органів державної влади є адміністративний примус. У загальному розумінні цей метод являє собою сукупність заходів майнового, морального чи фізичного впливу суб'єктів державного управління, уповноважених реалізувати певні напрями державної політики, на підпорядкованих їм учасників суспільно-правових відносин з метою забезпечення дотримання ними адміністративно-правових норм.

Характерною рисою сучасної злочинності є зміна структури правопорушень, зокрема, спостерігається тенденція до збільшення кількості правопорушень у сфері економіки, незважаючи на загальне зменшення кількості вчинених злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів. За цих умов загострюється проблематика вивчення сучасних методів діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави та, зокрема, адміністративного примусу як одного з їх видів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання адміністративного примусу в тому чи іншому контексті в своїх працях висвітлювали такі вчені, як М. Єропкін, Д. Бахрах, А. Арбузкін, Ю. Битяк, В. Зуй, А. Комзюк, О. Бандурка, Л. Коваль, С. Ківалов, Л. Біла, Є. Додін, В. Колпаков та інші.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення ролі адміністративного примусу як одного із видів державного примусу із забезпечення економічної безпеки держави.

Результати дослідження. Інтеграція України у світове господарство зумовила необхідність адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів, що призвело до змін у механізмі державного регулювання. Під дією постійних змін в нормативно-правових актах також реформується і система адміністративно-правових методів діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Зазначені перетворення відображаються як у законодавчій, так і в управлінській діяльності, а також в методах їх практичного застосування.

Відсутність законодавчого визначення сутності адміністративно-правових методів діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави зумовило наукову полеміку навколо цього питання.

У загальноприйнятому розумінні термін «метод» означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь.

З огляду на це під методами будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності. Використовуючи вказану теоретичну конструкцію, можна сформулювати визначення методів державного управління – це різноманітні способи, прийоми і засоби цілеспрямованого впливу органів управління та їх посадових осіб на свідомість, волю і поведінку керованих.

У сучасній юридичній літературі є два принципово різних підходи до розуміння сутності методів правового регулювання: а) кожна правова галузь, крім предмета, має й свій власний метод; б) всі галузі права використовують у регулятивних цілях єдині правові засоби, закладені в самій природі права [1]. У адміністративно-правовій науці адміністративно-правові методи виступають основою характеристики адміністративного права і характеризують підпорядкування керованого об'єкта управляючому суб'єкту.

Адміністративно-правові методи – це способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (їх посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління [2]. Як зазначає С. Алфьоров, адміністративний, або адміністративно-правовий, метод являє собою сукупність методів права, які відображають владну природу державного управління, а врегульовані цим методом відносини визначаються як відносини влади і підпорядкованості [3]. Також під методом адміністративного права розуміється сукупність зафіксованих у нормах цієї галузі прийомів (засобів) впливу на суспільні відносини, що складають її предмет, застосування яких дозволяє створити належні умови для реалізації і захисту прав громадян, нормального функціонування громадського суспільства й держави. Вчений вважає, що метод адміністративного права, тобто спосіб впливу норм цієї галузі на суспільні відносини, можна охарактеризувати, з'ясувавши такі обставини: яке правове положення займає кожен з учасників відносин, урегульованих адміністративно-правовими нормами; на підставі яких юридичних фактів виникають, змінюються і припиняються адміністративно-правові відносини; як визначають і захищають права та обов'язки суб'єктів зазначених відносин [4].

Аналіз наукової літератури [3; 5-8] дає змогу виділити такі основні види адміністративно-правових методів діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, як переконання, заохочення, примусу; прямого і непрямого впливу; нагляду, регулювання, керівництва та інші. На нашу думку, таке розмежування адміністративно-правових методів забезпечення економічної безпеки держави стосуються здебільшого суб'єктів господарювання, а не держави в цілому. Тому вважаємо, що до адміністративно-правових методів діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави необхідно віднести: юридичні акти управління, організаційно-правові структури, організаційно-розпорядчі заходи, засоби стимулювання і правового примусу, узаконювання статусів шляхом правового регулювання тощо. При цьому суб'єкт забезпечення економічної безпеки держави в межах своїх повноважень повинен надавати обов'язкові для виконання приписи щодо дій, способів і термінів виконання та дій, від яких слід утримуватись, а також нести обов'язки відповідно до своєї компетенції. Недодержання прямих приписів може призвести до дисциплінарної або іншої відповідальності, і в цьому найбільш яскраво виявляється владна природа адміністративно-правових методів.

Розглядаючи поняття адміністративного примусу як одного із видів державного примусу, варто зазначити, що йому притаманні риси, сутність яких зводиться до використання державними органами, а в окремих випадках і громадськими об'єднаннями, засобів примусового характеру з метою забезпечення належної поведінки людей. Водночас адміністративний примус має низку характерних особливостей, які дозволяють відрізнити його від судового й громадського примусу. Такими особливостями є: адміністративний примус використовується у державному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у цій сфері державної діяльності; механізм правового регулювання адміністративного примусу встановлює підстави й порядок застосування відповідних примусових заходів; порядок застосування примусових заходів здебільшого регулюють норми адміністративного права, що включають норми законодавства або адміністративно-правові норми актів виконавчих органів; застосування адміністративного примусу – це результат реалізації державно-владних повноважень органів державного управління, і лише у виняткових, встановлених законодавством випадках такі засоби можуть застосовувати суди (судді); адміністративний примус використовують для: запобігання вчиненню правопорушень; припинення адміністративних проступків; притягнення до адміністративної відповідальності [9].

Не можна залишити поза увагою те, що сьогодні в законодавстві України поняття «адміністративний примус» не зустрічається. Крім того, серед сучасних вчених-адміністративістів також не сформувалася єдина точка зору щодо його визначення.

Систематизація поглядів на сутність адміністративного примусу дозволяє виокремити ряд його характерних особливостей:

- належить до сфери державного управління і реалізується через систему органів державної влади;
- має нормативно-правове підґрунтя;
- виконує правоохоронну функцію;
- є наслідком реалізації юридичних фактів – здебільшого вчинення адміністративного правопорушення або наявності такої загрози;
- застосовується незалежно від волі правопорушників;
- передбачає застосування різноманітних примусових заходів щодо попередження протиправних дій, їх припинення та притягнення до відповідальності за їх вчинення.

Важко не погодитися з думкою, що держава для виконання своїх завдань та функцій, зокрема, в сфері охорони прав і свобод громадян, підтримання громадського порядку і громадської безпеки, повинна використовувати всі можливі засоби, включаючи заходи адміністративного примусу, але на чітких правових засадах. Тому адміністративний примус посідає значне місце в правозастосовчій системі України [10].

Аналіз юридичної літератури свідчить про те, що більшість вітчизняних адміністративістів [10-14] підтримує поділ адміністративного примусу на заходи попередження (запобігання), припинення та стягнення. Своєю чергою кожен вид заходів адміністративного примусу має власний набір прийомів та способів адміністративного-примусового впливу, а саме:

- заходи щодо адміністративного попередження протиправних дій передбачають застосування обмеження або заборони руху транспорту та пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів за умови виникнення загрози громадській безпеці; перевірку документів; огляд речей і особистий огляд; вимоги припинити окремі дії; тимчасове обмеження або заборону

доступу громадян до окремих ділянок місцевості; закриття ділянок державного кордону; огляд медичного стану осіб і санітарного стану підприємств громадського харчування; ревізування; контроль і перевірку; облік і офіційне застереження осіб; уведення карантину під час епідемії і епізоотії; обстеження; обмеження прав громадян, пов'язані зі станом їх здоров'я, тощо [12];

– заходи щодо адміністративного припинення розподіляють на а) загальні – вимога припинити протиправну поведінку; привід осіб, які ухиляються від з'явлення до різних державних органів та установ; адміністративне затримання; особистий огляд і огляд речей; вилучення речей і документів; тимчасове відсторонення від роботи інфекційних хворих; примусове лікування осіб, що страждають на небезпечні для оточуючих захворювання; тимчасове відсторонення від керування засобами транспорту; припинення робіт і заборона експлуатації механізмів тощо; та спеціального призначення – заходи фізичного впливу; спеціальні засоби; використання вогнепальної зброї [9];

– заходи адміністративного стягнення включають попередження; штраф; оплатне вилучення предмета; конфіскацію; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт [12].

У системі забезпечення економічної безпеки держави адміністративний примус застосовується з метою захисту національних економічних інтересів шляхом примусу суб'єктів економічної діяльності до виконання нормативних приписів органів державної влади, уповноважених у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Так, суб'єктами забезпечення адміністративно-владних заходів є здебільшого органи виконавчої влади, що належать до державно-владного апарату та уповноважені реалізовувати державну політику у певних сферах державного управління.

Кодексом України про адміністративні правопорушення закріплено та чітко розмежовано повноваження суб'єктів забезпечення економічної безпеки щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. Так, з огляду на його норми варто зауважити, що на поліцію покладено найширші повноваження щодо застосування адміністративного примусу.

Повноваження поліції, в тому числі щодо застосування різних примусових заходів, передбачено розділом IV Закону України «Про Національну поліцію» [15], зокрема, поліція: здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів для виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події тощо [15].

Відповідно до статті 26 Закону України «Про Національну поліцію» Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, у тому числі стосовно: виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій; осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт); осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією; зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах та інше [15-16].

Водночас, відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію», поліція уповноважена в установленому порядку застосовувати такі заходи примусу: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [15].

У процесі реалізації правоохоронної функції адміністративного примусу в системі забезпечення економічної безпеки держави важливе місце посідають методи попередження (запобігання) адміністративних правопорушень. Ефективна реалізація адміністративно-запобіжних заходів є інструментом зменшення кількості та локалізації масштабів потенційних загроз економічній безпеці держави, що вимагає аналізу сучасних перспектив реалізації профілактичних заходів суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки. Дослідження сутності поняття «адміністративний примус» як правового явища свідчить, що адміністративний примус належить до сфери державного управління і реалізується через систему органів державної влади; має нормативно-правове підґрунтя; виконує правоохоронну функцію; є наслідком реалізації юридичних фактів; застосовуються незалежно від волі правопорушників; передбачає застосування різноманітних примусових заходів щодо попередження протиправних дій, їх припинення та притягнення до відповідальності за їх вчинення.

Адміністративний примус як складник державного примусу створює правові норми забезпечення економічної безпеки держави; є важливим методом діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави; реалізується від імені держави інститутами державного управління економікою; заходи адміністративного примусу спрямовані на попередження та припинення адміністративних провин в економічній сфері та захист національних економічних інтересів. При цьому засоби адміністративного примусу мають бути законодавчо аргументовані, що забезпечується систематичним контролем з боку відповідних контролюючих органів виконавчої влади загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції. Застосування адміністративного примусу реалізується з метою попередження та припинення антигромадських проявів, можливих протиправних ситуацій, протиправних діянь, що розпочалися або вже вчинені та можуть становити загрозу національним економічним інтересам держави, покарання осіб, які вчинили правопорушення в економічній сфері та діяння яких можуть становити загрозу економічній безпеці держави. А найширші повноваження щодо застосування адміністративного примусу має поліція.

Список використаних джерел:

1. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Зерцало, 1999. 671 с.
2. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с.
3. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
4. Галунько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін. Адміністративне право України : навчальний посібник у 2-х томах ; За заг. ред. В.В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня» 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.
5. Ісаков М.Г. Основні засади адміністративно-правового забезпечення регулювання підприємництва в Україні. *Публічне право. Науково-практичний юридичний журнал.* № 2(6). 2012. С. 78–84.
6. Нилов К.Н. Государственное регулирование предпринимательской деятельности : учеб. Пособие. Калининград : Изд-во КГУ, 2001. 141 с.
7. Овсянко Д.М. Административное право : учебное пособие. Москва, 2001. 468 с.
8. Тихомиров Ю.А. Юридические режимы государственного регулирования экономики. *Право и экономика.* 2000. № 5. С. 3–6.
9. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций в 2 т. Свердловск, 1973. Т. 1. 396 с.
10. Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагунов Г.В. та ін. Адміністративна відповідальність в Україні : навчальний посібник ; За заг. ред. А.Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 112 с.
11. Бахрах Д.Н. Административная ответственность. Пермь: Кн. изд-во, 1966. 193 с.
12. Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. Переконання і примус у державному управлінні. *Адміністративна відповідальність* : конспекти лекцій. Харків : Укр. юрид. академія, 1994. 44 с.
13. Еропкин М.И. О классификации мер административного принуждения. Вопросы административного права на современном этапе. Москва : Госюриздат, 1963. С. 60–68.
14. Овсянко Д.М. Административное право : учебное пособие / под ред. Г.А. Туманова. Москва : Юрист, 1997. 448 с.
15. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету міністрів України : від 30 листопада 2011 р. № 1209-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-p>.